BEATRICE TĂTARU

SUBORDONATE CAUZALE INTRODUSE PRIN *QUOD, QUIA* (CRITERII DE CLASIFICARE)

1. Subordonatele cauzale introduse prin *quod* și *quia* sunt clasificate în gramaticile limbii latine, în general, după două criterii. Cel dintâi, de ordin formal, constituit de modul propoziței subordonate, operează dihotomia între cauzale cu predicatul la modul indicativ, ca mod al realității, și cauzale cu predicatul la modul conjunctiv, ca mod al subiectivității (datorat tangențelor cu stilul indirect) sau al nonrealității (în cazul cauzelor respinse). Celălalt, mai puțin menționat, se referă la conținut. Discutarea însă a subordonatelor cauzale din punctul de vedere al conținutului se rezumă, în general, la enunțarea unor subcategorii (de regulă trei[1]: cauză efectivă, motiv, explicație). Nu sunt explicitate, în continuare, trăsăturile pe baza cărora au fost operate aceste distincții, iar exemplele sunt prezentate tot în clasificarea de ordin formal (în dependență de modul predicatului) și nu într-una determinată de apartenența lor la vreuna din speciile de conținut enumerate. Această parțială lipsă de continuitate între o clasificare teoretică preliminară și modul de prezentare a materialului faptic are două explicații. Mai întâi, într-o clasificare după conținut, pe lângă procedeele de ordin sintactic, se cer asociate și considerente de ordin lexico-semantic. Lipsa unor mărci sintactice pentru conținut generează, la rândul ei, dificultatea sau, adesea, imposibilitatea de a defini în chip univoc conținutul multor subordonate cauzale.

În studiul de față, intenționăm o lărgire a analizei subordonatelor cauzale în raport cu cele două criterii numite mai sus (anume: modul – ca marcă a caracterului real, respectiv nonreal al determinării cauzale – și conținutul) și, totodată, adăugarea unor criterii suplimentare: raportul temporal al procesului

[1] A. Ernout și F. Thomas, *Syntaxe latine*, 1953, p. 348, prezintă opoziția cauză efectivă (*la cause effective*)/cauză respinsă (*une raison laquelle on pourrait penser, mais qu'on repousse comme n'étant pas fondée*). Leumann, Hofmann, Szantyr, *Lateinische Grammatik*, München, 1965, p. 514, utilizează pentru aceste subordonate denumirea de *kausales und explicatives Satzes*.

DACOROMANIA serie nouă, I, 1996-1997, Cluj-Napoca, p. 353-362

din **Ts** (= termenul subordonat) față de cel din **Tr** (= termenul regent), felul acțiunii predicatului din **Ts** *(Aktionsart),* caracterul unic sau multiplu al determinării cauzale, tangențe cu alte funcții. Nu le vom supune discuției, de regulă, pe toate în cazul fiecărui exemplu utilizat, ci ne vom limita la relevarea câte unei trăsături pe care textul respectiv o exprimă în mod pregnant.

2. Admiterea sau respingerea existenței unei legături cu conținut cauzal între ceea ce se exprimă în cadrul celor doi termeni ai relației sintactice este condiționată de raportarea acestora la două puncte de vedere (care pot fi coincidente sau se pot disocia): opinia locutorului, respectiv opinia altei persoane decât locutorul.

Considerarea sau nu a procesului exprimat în **Ts** drept determinant cauzal real al celui exprimat în **Tr** se repercutează asupra celui dintâi, adică a **Ts**-ului, în felul următor:

2. 1. În cazul legăturii cauzale considerate de locutor ca fiind reală, predicatul **Ts**-ului se află, de regulă, la modul indicativ. Caracterul real al procesului indicat de acest mod se extinde și asupra verbului din **Tr**, fie că acesta este afirmat sau negat:

Petr., 1: *Ego ideo adulescentulos existimo in scholis stultissimos fieri,* quia nihil ex iis, *quae in usu habemus,* aut audiunt, aut vident.

Tac., *Hist*, 2,6: [...] *et Caecinae haud alienus,* quod ordines in Germania duxerat.

Observație:

Drept predicat al unei subordonate care exprimă o circumstanță cauzală considerată ca reală poate figura și modul conjunctiv atunci când circumstanța respectivă este valabilă sau importantă, în primul rând, în opinia altei persoane decât locutorul:

Tac., *Hist.*, 3,50: *Undecima legio sese adiunxerat, initio cunctata,* quod defuisset.

Conjunctivul nu are decât rolul de a marca tangența cu vorbirea indirectă *(stricto* sau *largo sensu),* faptul că se reproduce opinia altei persoane decât locutorul. Pentru caracterul real al **Ts**-ului nu există, în aceste situații, marcă sintactică. Acest caracter poate fi: (a) dedus dintr-un context, mai larg sau mai restrâns, din cuprinsul căruia rezultă realitatea acțiunii exprimate prin conjunctiv în propoziția subordonată; sau (b) dezambiguizat prin mijloace lexicale în însuși cadrul enunțului, ca în fraza:

Cic., *Tusc.*, 5,36: *Aristides nonne ob eam causam patria expulsus est,* quod praeter modum iustus esset?

unde caracterul real al determinării cauzale rezultă din selectarea de către locutor a lui *nonne*, care implică un răspuns afirmativ.

Atitudinea locutorului față de opinia persoanei al cărei enunț îl reproduce se dezambiguizează, de asemenea, tot pe baza unui context mai extins ori prin mijloace de ordin sintactic sau lexical din **Ts** sau **Tr**. Locutorul poate accepta punctul de vedere exprimat sau se poate distanța de el. Gradul acestei distanțări implică diferențe, în sensul că ea poate fi:

(a) parțială:

Cic., *Off.*, 2,22: *laudat Panaetius Africanum* quod fuerit abstinens. *Quidni laudet? sed in illo alia maiora. Laus abstinentiae non hominis est solum sed etiam temporum illorum.*

unde locutorul aprobă atitudinea laudativă a celuilalt (indiciu: interogația care exclude orice contraargumente față de această atitudine), dar consideră că aceasta ar merita să invoce justificări cu mult mai însemnate decât cea de față.

(b) restrictivă:

Cic., *Off.*, 2,17: *Phalernus Demetrius, qui Periclem, [...] vituperat,* quod tantam pecuniam in praeclara illa Propylea coniecerit. *[...]. Tota igitur talium largitionum genere vitiosa est, temporibus necessaria.*

Prin aceste aprecieri, locutorul restrânge caracterul general al blamului formulat de Demetrius, admițând necesitatea acțiunii din **Ts** pentru anumite situații, între care și cea în discuție (indiciu: atributele *praeclara illa*).

(c) totală, care implică dezaprobarea punctului de vedere al altei persoane:

Mart., 10,70: quod mihi vix unus toto liber exeat anno,
desidiae **tibi** *sum, docte Potite reus.*
Id., 12,26: esse **tibi** videor desidiosus eques,
quod non a prima discurram luce per Urbem
et referam lassus basia mille domum.

Dezacordul locutorului este marcat sintactic prin *tibi*,**dativus iudicantis** care limitează valabilitatea celor invocate în **Ts** doar la punctul de vedere al persoanei care le aduce în discuție.

2. 2. În cazul legăturii cauzale respinse, predicatul **Ts**-ului se află, în majoritatea cazurilor, la modul conjunctiv, care funcționează ca mod relațional, marcând respingerea în calitate de cauză a stării sau acțiunii din **Ts.** Respingerea poate fi:

2. 2. 1. Implicită: locutorul consideră ca nefondată și ca atare neadmisibilă o cauză posibilă în realitate, dar necorespunzătoare în conexiunea respectivă, față de care se constitue într-un pretext, invocat pentru a masca o cauză adevărată. Aceasta din urmă poate fi subînțeleasă sau exprimată de context:

Caes., *B.G.*, 5,6,3: *ille omnibus primo precibus petere contendit ut in Gallia relinqueretur,* [...] quod insuetus navigandi mare timeret [...].

Contextul mai larg precizează cauza adevărată: frica de moarte:

Postea quam id obstinate sibi negari vidit omni spe impetrandi adempta, principes Galliae sollicitare [. . .] *cepit* [*dicens*] *id esse consilium Caesaris ut quos in conspectu Galliae interficere vereretur hos omni in Britanniam traductos necaret.*

Aceasta neputând fi recunoscută în mod deschis de către personaj, el invocă o altă circumstanță posibilă: frica de mare, care, luată în considerare, ar putea, în opinia lui, să împiedice plecarea în Gallia, cu temutele ei consecințe.

2. 2. 2. Explicită:

2. 2. 2. 1. Cauza nu este valabilă (reală) în conexiunea respectivă:

Liv., 38,33,11: [*a Lacedaemoniorum exulibus*] *praetor vim arcuerat non* quia salvos vellet [eos] *sed quia perire indicta causa nolebat.*

2. 2. 2. 2. Cauza este nesemnificativă sau chiar absurdă:

Cic., *Or.*, 3,14: *Nemo oratorem umquam admiratus est* quod latine loqueretur.

Observații:

(1) Tipurile de cauză respinsă de sub 2. 2. 2. 1. și 2. 2. 2. 2. presupun și negarea efectului în regentă (al cărei predicat stă, totdeauna, la forma negativă) și, totodată, exprimarea cauzei acceptate într-o altă cauzală, subordonată, la rândul ei, unei alte regente al cărei predicat (de regulă același verb) este afirmativ. Cele două regente se află într-un raport de coordonare adversativă:

Cic.,*Tusc.*, 23,56: *Pugiles in iactandis caestibus ingemiscunt. Non* [*ingemiscunt*]quod doleant, *sed* [*ingemiscunt*] quod omne corpus intenditur[2].

Notă: Diferența dintre regenta negativă a unei subordonate ce exprimă o cauză acceptată și regenta unei cauzale ce exprimă o cauză respinsă este marcată prin topică, în sensul că:

(a) în cazul celei dintâi, negația nu poate să stea înaintea subordonatei sau a corelativului ei. Astfel, un text ca:[...] *et Caecinae haud alienus* [*erat*] quod in Germania ordines duxerat (Tac., *Hist.*, 2, 6) nu poate fi convertit în: *Caecinae* [*erat*] *alienus non* [*ideo*] quod in Germania ordines duxerat, fără ca din aceasta să nu rezulte un sens cu totul contrar celui inițial.

(b) o subordonată ce exprimă o cauză respinsă nu poate sta niciodată înaintea regentei ei, fără a deveni o cauză acceptată, al cărei efect este negativ și chiar absurd: Quod doleant in iactandis caestibus *pugiles non ingemiscunt.*

(2) Predicatul unei subordonate ce exprimă o cauză respinsă poate sta și la modul indicativ când se insistă asupra caracterului real al faptului exprimat de aceasta:

Cic., *Leg.*, 2,31:[...] *neque vero hoc, quia sum ipse augur*, ita sentio [...].

În virtutea acestui caracter real, o astfel de cauză poate avea, alături de un efect respins, și unul admis:

Mart., 1,6 : Quod tam grande sophos clamat tibi turma togata
non tu, Pompei [*disertus es*] *coena diserta* [*est*] *tua.*

3. O clasificare a subordonatelor cauzale, bazată pe conținut, poate avea ca punct de plecare constatarea că circumstanțele exprimate de acestea nu intră în mod identic în relație cu conținutul din **Tr**, chiar dacă au aceeași marcă sintactică. Comparând, de exemplu:

---

[2] Este evident că *non* și *quod* (*quia*), respectiv *sed* și *quod* (*quia*) fac parte din propoziții diferite. În consecință, ele nu pot fi considerate introducând împreună o propoziție, așa cum reiese din afirmația ce se găsește la A. Ernout și F. Thomas, *Syntaxe latine*, p. 348: „*Particulièrement fréquent est* **non quod** *(ou* **non quia***)* *+subj.* [...], ***la cause efective étant énoncée ensuite par*** **sed quod (quia) +** ***ind.***"

Petr., 1: *Et ego ideo adulescentulos existimo in scholis stultissimos fieri* quia nihil ex iis *quae in usu habemus* aut audiunt aut vident.

cu

Cic., *Att.*, 3,3: *Cum tibi gratias agam* quod me vivere coegisti.,

se poate constata că, în cazul primului, legătura dintre circumstanța cauzală și conținutul ei din **Tr** este mai pronunțată (determinantul își implică în mod necesar determinatul: *non audiunt-stultissimos fieri*), în timp ce, în cazul celui de-al doilea citat, legătura lor este mai laxă și, într-o mare măsură, la latitudinea vorbitorului. Sesizarea unor astfel de diferențe ridică problema stabilirii unor repere în dependență de care ele pot fi definite. În clasificarea pe care o propunem avem în vedere în primul rând două criterii: primul, de ordin principal, și anume rolul și gradul de implicare a locutorului în funcționarea relației cu conținut cauzal, celălalt, subsidiar, vizând posibile compatibilități semantice între termeni, servind în mod accidental la sublinierea unor trăsături ale subcategoriilor stabilite în baza celui dintâi criteriu.

În funcție de cel dintâi se poate opera o bipartiție între:

3. 1. O cauzalitate cu caracter inerent sau necesar:

Curt., 7,10: *Hic* [*Oxus rivus*] quia limum vehit *turbidus semper et insalubris est* [...].

Tac., *Hist.*, 3,6: *Quas* [*epistulas*] quia occultare nequibat *pro contione recitavit.*

Ea se caracterizează prin următoarele trăsături: implicare minimă a locutorului, căruia îi revine doar rolul de a constata existența obiectivă a relației dintre o cauză și un efect, alături de un raport de simetrie sau echivalență între termenii relației, cauza materializându-se în efect ca o notă (*limus* → *turbidus)* sau ca acțiune necesară (*nequibat occultare* → *pro contione recitavit*).

3. 2. O cauzalitate de ordin explicativ și argumentativ în cadrul căreia sunt cuprinse următoarele tipuri de circumstanțe cauzale:

3. 2. 1. Explicația, care se constituie într-o informație din partea locutorului, fără de care nu ar putea fi înțeleasă o anumită afirmație. Rolul locutorului este acela de a comunica cunoștințe pe care presupune că receptorul nu le deține:

Curt., 4,9: *Itaque a celeritare qua defluit Tigri nomen est inditum* quia Persica linqua Tigrim sagittam appelant.

Ea poate avea un caracter aparent redundant, ca în textul următor:

Curt., 6,9: *Orbitas* quoque *mea quod* sine liberis sum, spernitur.

Redundanța (generată de impresia că subordonata nu aduce nici un plus de informație față de ceea ce se afirmă în regentă) este doar parțială, întrucât sensul celor doi termeni nu prezintă o sinonimie totală. Explicația aduce o precizare a sensului cuvântului *orbitas*, distinge, între altele, *orbitas puerorum* față de *orbitas parentum* sau *orbitas uxoris*.

3. 2. 2. Argumentul sau considerentul, care funcţionează pe baza unei conexiuni logice stabilite de locutor în susţinerea unei opinii sau afirmaţii:

Tac., *Hist*, 5, : *Multi coniectant* [*illius templi patronus*] *Aesculapium esse* quod [illic] medeatur aegris corporibus.

Tipul de cauzalitate exemplificat prin citatul de mai sus reface în sens invers o relaţie cauzală de ordin efectiv, în sensul că efectul iniţial al unei circumstanţe cu caracter inerent este convertit de către locutor într-un considerent, respectiv, argument în baza căruia el formulează şi susţine o opinie, exprimată, de regulă, prin **Tr**, un **verbum sentiendi** sau **iudicandi**, care este determinat, la rândul său, de un complement direct (Ac.+ inf., propoziţie completivă etc.) care reprezintă, de fapt, cauza iniţială:

FAZA I cauză efectivă ⟶ efect

FAZA II opinie/convingere ⟵ considerent/argument

(exprimată prin vb. sent.+ obiect) formulat de locutor

quod est Aesculapius patronus illius templi *medetur illic aegris corporibus*.

quod medeatur illic aegris corporibus coniectant Aesculapium patronum templi esse.

4. Raportul temporal al unei cauzale faţă de regenta ei poate fi:

4. 1. Anterioritate. Sunt reprezentate ambele tipuri diferenţiate pe baza extensiei segmentului temporal ce separă cei doi termeni ai relaţiei:

4. 1. 1. Anterioritate la o anume distanţă:

Suet., 3,6: [...] *a M. Gallio senatore adoptatus, hereditate adita, mox nomine abstinuit* quod Gallius adversarum Augusto partium fuerat.

Suplimentar faţă de opoziţia între timpurile predicatelor, o anterioritate la mare distanţă poate fi precizată pe cale lexicală prin prezenţa în cadrul subordonatei a unui adverb al cărui sens indică un trecut foarte îndepărtat:

Tac, *Hist.*, 5,4: *Sue* abstinent *memoria cladis* quod ipsos scabies **quondam** turpaverat *cui id animal obnoxium*.

4. 1. 2. Anterioritate imediată:

Petr., 139: *His auditis* **confestim** *exit et* **eo celerius** [*exit*] quod nondum videbat Gitona.

Succesiunea strânsă în timp a celor două acţiuni, exprimată deja în contextul frazei de adverbul *confestim*, este precizată, aproape tautologic, şi în cadrul **Tr**-ului cauzalei prin *eo celerius*, care indică modul precipitat în care survine acţiunea verbului.

Observaţie:

Prezenţa ca predicat în cadrul **Ts**-ului a unui verb la un timp care prin orientare faţă de timpul verbului predicatului **Tr**-ului se situează prospectiv poate crea impresia unui raport de posterioritate:

Ov., *Rem. Am.*, 679: *[Ne] componere comas* quia sis venturus ad illam.
Tac, *Hist.*, 1,20:[...] *ac tamen grande gaudium* quod tam pauperes forent *quibus donasset Nero quam quibus abstulisset.*

De fapt, posterioritatea este aparentă, întrucât acțiunea Ts-ului se actualizează anterior față de cea din Tr, fie ca intenție, fie ca presupunere.

4. 2. Simultaneitate. Acceptarea acestui raport temporal la subordonatele cauzale pare să implice o contradicție cu o logică a realității, din punctul de vedere al căreia o cauză trebuie în mod obligatoriu să-și preceadă în timp efectul. Anterioritatea inițială însă nu poate exclude, uneori, și coexistența, chiar și cu statut de cauză, a unui proces cu efectul său. Pe de altă parte, efectul poate să succeadă cauzei la un interval de timp atât de redus, încât acesta rămâne insesizabil.

Simultaneitatea este ilustrată în cele două ipostaze ale sale:

4. 2. 1. Parțială, prezentă, de regulă, atunci când acțiunea din **Ts** are un caracter durativ, iar cea din **Tr** unul momentan:

Tac., *Ann.*, 4,28: *Qui taedio curarum et* quia periculum pro exitio habebatur *morten in se festinavit.*

4. 2. 2. Totală, prezentă atunci când ambele acțiuni sunt durative pe un același interval de timp:

Curt., 7,4: **Interdiu** *invia est regio* quia nec vestigium *quod sequantur inveniunt et* nitor siderum caligine absconditur.

5. Felul acțiunii *(Aktionsart)*. În stabilirea felului unei acțiuni (al subordonatelor cauzale în cazul de față), are importanță opoziția iterativ/noniterativ, întrucât, indiferent de felul ei (durativ/momentan), orice acțiune poate fi concepută ca repetată în timp sau ca având loc o singură dată.

5. 1. Iterativ. Iterația poate fi redată lexical prin sensul unor cuvinte din subordonată sau regentă, sens care înglobează ideea de repetivitate:

Cic., *Tusc.*, 4,40: *Ambulabat* **noctu** *in publico Themistocles* quia somnum capere non posset.

Ea poate fi precizată ca manifestându-se la un interval:

(a) regulat:

Curt., 7,5: **Nocturnum** *iter tolerabile videbatur* quia rore et matutino frigore corpora levabantur.

Nu se exclude, în contextul de față, și o anumită linearitate în timp a acțiunii, redată, morfologic, prin imperfect.

(b) aproximativ:

Tac., *Ann.*, 1,41: [...] *quem militari vocabulo Caligulam appelabant* quia **plerumque** ad concilianda vulgi studia eo tegmine pedum induebatur.

5. 2. Noniterativ.

5. 2. 1. Durativ:

Mart., 6,40: Quod **semper** casiaque cinamoque oles
rides nos nil olentes.

Curt., 7, 10: *Hic* [*Oxus rivus*] quia limum vehit *turbidus* **semper** *et insalubris est.*

5. 2. 2. Momentan:

Tac., *Hist.*, 3,25: *eo notabilior caedes fuit,* quia filius patrem **interfecit**.

Notă: Incoativul și terminativul (care depind în primul rând de felul verbului) pot fi redate prin prezența unor adverbe care situează acțiunea unui verb (durativă înspre viitor, respectiv înspre trecut) foarte aproape de momentul începutului, respectiv sfârșitului ei:

Tac., *Ann.*, 3,29: *Additur* [...] *congiarium plebi admodum* laetae quod Germanici stirpem **iam** puberem aspiciebat. *→

Petr.,139: *His auditis confestim exit et eo celerius* [*exit*] quod **nondum** videbat Gitona. ←*

6. Criteriul unicității sau multiplicității. În dependență de numărul determinărilor cauzale ce stau la baza unui efect, pot fi departajate două categorii: determinant cauzal unic și determinant cauzal conjugat cu unul sau mai mulți determinanți având aceeași funcție sintactică.

6. 1. Determinantul cauzal unic reprezintă acea circumstanță cauzal exprimată ca fiind singura ce determină un efect (rezultat) care, în afara acțiunii ei, nu s-ar putea produce sub influența oricăror alți factori. Caracterul unicitar al acestei specii de determinant cunoaște două modalități de exprimare:

6. 1. 1. Exprimare la nivel sintactic, care se realizează prin subordonarea propoziției cauzale la o propoziție circumstanțială restrictivă de excepție[3] care implică unicitatea. Producerea aceluiași efect (rezultat) este respinsă în raport cu oricare alți factori, fie în cadrul subordonatei de excepție, fie în propoziția regentă:

Curt., 4,11: *Matrem, coniugem liberosque eius,* **nisi** quod sine illo sunt, *captos esse non sensit.*

Suet., 4,35: *Ptolemaeum* [...] **non alia de causa** *repente percussit, quam* quod edente se munus ingressum spectacula convertisse hominum oculos fulgore purpurae abollae animadvertit.

6. 1. 2. Exprimare la nivel lexical, care se realizează prin prezența, în cadrul **Tr**-ului, a unui antecedent, adjectiv sau adverb, cu sens de unicitate:

Curt., 3,5:[...] *laxataque* [*esse*] *vis morbi* ad hoc **solum** *videbatur*, quia magnitudinem mali [aeger] sentiebat.

6. 2. Determinantul cauzal conjugat, reprezentat de acea circumstanță care nu acționează singular, ci este asociată cu unul sau mai mulți factori în generarea unuia și aceluiași efect. După ponderea în cadrul asocierii, se disting două tipuri de determinanți:

---

[3] Pentru acest tip de subordonate, vezi F. Edelstein, *Sur la proposition circonstancielle d'exception en roumain*, în „Bulletin de la Societé roumaine de linquistique romane", București, 1970.

6. 2. 1. Asociat echiponderal, necesar, a cărui prezență vizează calitativ conținutul propoziției regente:

Tac., *Hist.*, 1,13: [...] *et rumoribus nihil silentio transmittentium,* quia Vinio vidua filia, caelebs Otho, *gener ac socer destinabantur.*

Tac., *Hist.*, 3,8: *Hic* quia coeptante motu legionum profugus dein sponte remeaverat *locum perfidiae quaesivisse credebatur.*

Omiterea uneia dintre cele două subordonate ar ambiguiza sau chiar ar altera sensul propoziției regente.

6. 2. 2. Asociat cumulat, cu caracter cantitativ față de același proces la un grad superior sau inferior, constituit într-un alt **Tr**. Cealaltă, respectiv celelalte circumstanțe cauzale pot fi:

(a) exprimate ca determinante ale aceluiași verb, negradat, care se constituie într-un alt **Tr**:

Petr., 139: ***His* auditis** *confestim exit et eo celerius* [*exit*] quod nondum videbat Gitona.

Tr-ul determinantului cumulat este, de regulă, omis. Coordonarea este la nivelul celor două verbe regente și nu la nivelui determinanților cauzali.

(b) subînțelese sau exprimate într-un context mai larg sau mai restrâns:

Tac., *Hist.*, 3,25 : Eo **notabilior** *caedes fuit,* quia filius patrem interfecit.

Cumularea poate fi în grad comparativ sau superlativ. În sens:

6. 2. 2. 1. Augmentativ:

Tac., *Hist.*, 3,11: *Legiones* [...] *Aponium Saturninum* [...] **eo atrocius** *adgrediuntur,* quod non, *ut prius,* labores et opere fessae [erant].

Caes., *B.G.*, 5,45: *Quanto erat in dies gravior atque asperior oppugnatio et* **maxime** quod magna parte militum confecta vulneribus res ad paucitatem defensorum pervenerat, *tanto crebiores litterae nuntiique* ad Caesarem mittebantur.

6. 2. 2. 2. Diminutiv:

Curt., 3, 5: *Quae* [*perfidia*] *tamen iam* **minus** *in eo invisa esse poterat,* quia nihil ulli nefas tum in interfectorem regis sui videbatur.

7. Tangențe cu alte funcții. Subordonatele cauzale prezintă tangențe cu următoarele funcții:

7. 1. Atributivă:

Cic., *De O.*, 1,8: *Hoc enim uno praestamus feris,* quod inter nos colloquimur.

7. 2. Subiectivă:

Mart., 7,15: *O, bene* quod silva colitur Tirynthius ista
et quod amatrices tam prope servat aquas!

7. 3. Completivă:

Mart., 6,69: *Nec miror* quod potat aquam tua Bassa, Catule,
miror quod Bassi filia potat aquam.

8. Din cele prezentate reiese că sfera modalităților de analiză a cauzalelor poate depăși modul de tratare a acestui tip de subordonate în gramaticile limbii latine, mai ales sub raportul conținutului.

Modul nu este totdeauna un criteriu suficient în departajarea tipurilor de cauze ilustrate de materialul faptic. O receptare corectă și integrală a cauzalității reclamă o tratare mai detaliată a unor criterii adoptate în lucrările de specialitate (caracterul admis sau respins al cauzei, specii ale conținutului), întregirea acestora prin introducerea unor criterii suplimentare ce vizează raportul temporal, felul acțiunii, caracterul unicitar, respectiv nonunicitar al determinării cauzale și totodată, adoptarea unor considerente de ordin topic, lexical sau legate de analiza unui context mai larg.

Universitatea „Babeș-Bolyai"
Facultatea de Litere
Cluj-Napoca, str. Horea, 31